

ดังนั้นการเรียนภูมิศาสตร์ในปัจจุบันควรเน้นให้นักเรียนได้รับความรู้ ความเข้าใจ
ทัศนคติและทักษะในการแก้ปัญหาต่อสังคมมนุษย์ ยังต้องฝึกให้นักเรียนรู้จักคิดอย่างมีเหตุผล
ประกอบการพิจารณา อันจะเป็นแนวทางส่งเสริมให้นักเรียนเข้าใจสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ
สังคม ปัญหาสังคม และหาวิธีการแก้ไขให้เกิดผลประโยชน์มากที่สุด

ความสำคัญของวิชาภูมิศาสตร์มีดังนี้ :-

1. วิชาภูมิศาสตร์มีความสำคัญมาตั้งแต่ตอนปลายศตวรรษที่ 17 และไม่ยากเกินไป
ไปสำหรับทุกคนที่จะแสวงหาความรู้เกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางภูมิศาสตร์โดยละเอียด แต่
การสอนวิชานี้ต้องเลือกสรรวิธีการให้ถูกต้อง

2. วิชาภูมิศาสตร์เป็นวิชาที่กว้างขวาง มีเนื้อหาที่กล่าวถึงทั้งปัญหาในปัจจุบันและ
อนาคต ปัญหาที่ต้องแก้ไขส่งเสริมมาตรฐานการครองชีพให้สูงขึ้น

3. วิชาภูมิศาสตร์มีส่วนในการเสริมสร้างสติปัญญาดังนี้

ก. อำนวยในการสังเกตพิจารณา ตามหลักวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ฝึกให้รู้จัก
ช่างสังเกตสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ที่อยู่ใกล้ตัวต้องอาศัยภาพถ่าย ภาพเขียน สไลด์
แผนที่ ลูกโลก ฯลฯ

ข. ความจำและจินตนาการ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาทางด้านจินตนาการให้มาก
การนำภาพของดินต่าง ๆ ในโลกมาใช้มากขึ้น มีคำบรรยายประกอบ ภาพควรมีความชัด
ขึ้นและเร่งเร้าความคิดคำนึงให้เข้มข้นยิ่งขึ้น

ค. การตัดสินใจและหาเหตุผล ต้องพัฒนาไปพร้อมกับการสังเกตข้อเท็จจริง
ต่าง ๆ โดย

- ฝึกนักเรียนให้วิเคราะห์เปรียบเทียบและแยกเป็นหมวดหมู่ เพื่อให้เกิด
ความเข้าใจถึงความสัมพันธ์เกี่ยวโยงแนะนำให้รู้จักตั้งคำถามว่า “ทำไม”
จึงเป็นเช่นนั้น

- ฝึกให้รู้จักพิสูจน์และยอมรับความสัมพันธ์ของเหตุผลต่าง ๆ ที่อาจเป็น
ไปได้

- การสอนควรเตรียมการอย่างดีเพื่อแสวงหาคำตอบของคำถาม “ทำไม”
จึงเป็นเช่นนั้น ทำให้นักเรียนไม่มองข้ามถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิด
ขึ้นตามลำดับ และไม่หยุดนิ่งอยู่เฉพาะสาเหตุเดียวเท่านั้น

- การสอนฝึกให้นักเรียนคิดเท่ากับการสังเกตพิจารณา โดยใช้เหตุผลทาง
ภูมิศาสตร์

หัวใจของวิชาภูมิศาสตร์ (The heart core of geography) มีดังนี้

1. ไม่สามารถแยกวิชาภูมิศาสตร์กายภาพออกจากแขนงวิชาต่าง ๆ ได้ หรือไม่สามารถแยกออกจากวิชาสังคมศึกษาได้
2. นักปราชญ์ชาวกรีก Herodotus กล่าวว่า
“ภูมิศาสตร์ต้องเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ และประวัติศาสตร์ก็ต้องเกี่ยวข้องกับภูมิศาสตร์” (Geography must be presented historically and history must be presented geographically)
3. วิชาการเขียนแผนที่ เป็นเทคนิคสำคัญของวิชาภูมิศาสตร์โดย
 - นำผลงานมาใช้ในการศึกษาและการสอน
 - ใช้ประกอบการตีพิมพ์แผนที่แสดงทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งผลิต

2.7 ความสัมพันธ์ของวิชาภูมิศาสตร์กับวิชาอื่น ๆ (Correlation of Geography)

วิชาภูมิศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (physical science) และสังคมศาสตร์ (social science) เพราะเป็นเรื่องที่ศึกษาลักษณะของธรรมชาติและสังคมมนุษย์ จึงมีความสัมพันธ์กับวิชาอื่น ๆ หลายแขนง โดยเฉพาะในหมวดสังคมศึกษา (social study) ที่จัดสอนในโรงเรียนได้แก่ วิชาภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมืองและศีลธรรม ถ้าการสอนวิชาภูมิศาสตร์ไม่สัมพันธ์กับวิชาอื่นแล้วย่อมปราศจากความหมายที่ถูกต้องสมบูรณ์ วิชาที่สัมพันธ์กันมีดังนี้ :-

1. ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิศาสตร์กับภาษาที่นำมาตั้งแต่กำเนิด (Geography and Mother tongue) การทำแบบฝึกหัดการบรรยายเรื่องราวทางธรรมชาติและชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมมนุษย์ ผู้สอนภูมิศาสตร์จำเป็นต้องเรียบเรียงถ้อยคำให้อ่านง่าย ถูกต้องชัดเจน ย่อมทำให้เกิดวิชาภูมิศาสตร์เป็นที่ยอมรับเพิ่มขึ้น นอกจากนั้นบทเรียนวิชาภาษาไทยยังสนับสนุนวิชาภูมิศาสตร์ได้ด้วยโดยเฉพาะเรื่องราวในวรรณคดี

2. ความสัมพันธ์ระหว่างวิชาภูมิศาสตร์กับคณิตศาสตร์ (Geography and mathematics) การสอนคณิตศาสตร์เกี่ยวกับการคำนวณทำแบบฝึกหัดต้องอาศัยข้อมูลจากผลผลิตจำนวนประชากร พืชผล แร่ธาตุและการค้า ในทำนองเดียวกันผู้สอนวิชาภูมิศาสตร์ก็

ต้องนำวิชาคณิตศาสตร์มาใช้ปฏิบัติในวิชาภูมิศาสตร์ เช่น การทำสถิติ แผนที่ การรวมจำแนกผลผลิต การกระจายของประชากร การคำนวณความเร็วต่าง ๆ ของลมและแม่น้ำ เป็นต้น

3. ความสัมพันธ์ระหว่างวิชาภูมิศาสตร์กับประวัติศาสตร์ (Geography and History) ทั้งสองวิชาจะต้องควบคู่กันไปเสมอ เมื่อสอนลักษณะที่ตั้ง ขนาด ภูมิประเทศ แล้วจำเป็นต้องให้รู้ถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชนชาติ ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในอาณาบริเวณนั้น ตลอดจนภูมิประวัติของภูมิประเทศนั้นด้วย วิชาภูมิศาสตร์ เรื่องราวถ้ามีวิชาประวัติศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้องจะทำให้เรื่องราวสนุกและน่าสนใจยิ่งขึ้น นักปราชญ์ชาวอังกฤษผู้หนึ่งกล่าวไว้ว่า “ภูมิศาสตร์ถ้าไม่มีประวัติศาสตร์เปรียบเทียบกับซากที่ปราศจากวิญญาณอันใด ประวัติศาสตร์ที่ไม่เกี่ยวข้องกับภูมิศาสตร์ก็เหมือนกับคนจรจัดที่ปราศจากที่พำนักแน่นอนนั้น” คือวิชาทั้งสองเปรียบดั่งพี่น้องฝาแฝดยากที่จะแยกจากกัน ปรัชญาการทางภูมิศาสตร์มีอิทธิพลต่อความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ เช่น อาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศสในทวีปอเมริกาเหนือ ถ้าจะศึกษาก็ต้องกล่าวถึงสภาพที่ตั้ง ลักษณะภูมิประเทศ ประชากรที่เข้าไปตั้งถิ่นฐาน นักเรียนจะทราบว่าเหตุใดชาวฝรั่งเศสจึงไปตั้งถิ่นฐานบริเวณแซนตลอเรนซ์ เพราะความแนวของแม่น้ำนี้จะช่วยนำไปสู่ดินแดนภายในได้

ดังนั้นวิชาภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์จึงแยกออกจากกันไม่ได้โดยเด็ดขาด ไม้ว่าจะเป็นสมัยใด

4. ความสัมพันธ์ระหว่างวิชาภูมิศาสตร์กับศิลปะ (Geography and Arts) การเขียนแผนที่และแสดงตำแหน่งต่าง ๆ ในแผนที่ต้องอาศัยความรู้ทางศิลปะช่วย แม้แต่สมัยโบราณยังถือว่าการทำแผนที่เป็นศิลปะอย่างหนึ่ง การทำแผนที่แสดงภูมิประเทศภูมิอากาศและแหล่งทรัพยากรจะใช้สีแยกให้เห็นความแตกต่าง ทำให้สะดวกต่อการศึกษาและน่าสนใจยิ่งขึ้น

5. ความสัมพันธ์ระหว่างวิชาภูมิศาสตร์และงานฝีมือ (Geography and Handwork) การเรียนภูมิศาสตร์มีส่วนกับงานฝีมือในการแกะสลัก การแยกชิ้นส่วน การทำแผนที่แบบนูน และการจำลองลักษณะภูมิประเทศ และหุ่นจำลองต่าง ๆ เช่น โขกหิน ภูเขาไฟ ถ้ำ ลำน้ำ และภูเขาน้ำแข็ง เป็นต้น

6. ความสัมพันธ์ระหว่างวิชาภูมิศาสตร์กับวิทยาศาสตร์ (Geography and Science) ภูมิศาสตร์ธรรมชาติเป็นวิทยาศาสตร์ธรรมชาติและภูมิศาสตร์สาขาอื่น ๆ เช่น อุทุนิยม

วิทยา ธรณีวิทยา ธรณีสัณฐาน อุตุนิยมวิทยา อากาศวิทยา ดิน หิน แร่ธาตุ ล้วนแต่เป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์ แต่เน้นในเรื่องการพรรณนาและตีความหมาย การเรียนวิทยาศาสตร์ก็ต้องอาศัยวิชาภูมิศาสตร์อ้างอิงสถานที่ประกอบกัน

7. ความสัมพันธ์ระหว่างวิชาภูมิศาสตร์กับศาสนา (Geography and Religion) ลักษณะภูมิศาสตร์ในภูมิภาคต่าง ๆ เป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้ประชากรยอมรับนับถือลัทธิและศาสนาต่าง ๆ ถ้าพิจารณาแผนที่แสดงแหล่งศาสนาสำคัญของโลก จะกระจายเป็นเขต ๆ และเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและลักษณะภูมิประเทศ แหล่งกำเนิดศาสนาพุทธ คริสต์ และอิสลาม อยู่ในลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศแตกต่างกัน

8. ความสัมพันธ์ระหว่างวิชาภูมิศาสตร์กับสังคมศึกษา (Geography and Social Studies) ในหมวดวิชาสังคมศึกษา วิชาภูมิศาสตร์จะมีความสัมพันธ์กับวิชาประวัติศาสตร์มากที่สุด วิชาหน้าที่พลเมือง การปกครองยังจำเป็นต้องอยู่เกี่ยวกับเรื่องการประกอบอาชีพของประชากร วิชาศีลธรรมก็เกี่ยวข้องกับภูมิศาสตร์ในเรื่องที่ตั้ง แหล่งกำเนิด และข้อปฏิบัติตามภูมิภาค ใช้วิชานี้เป็นเครื่องชี้แนะได้

9. ความสัมพันธ์ระหว่างวิชาภูมิศาสตร์กับวิชาภาษาอังกฤษ (Geography and English) วิชาภูมิศาสตร์ส่วนใหญ่ต้องศึกษาค้นคว้าจากตำราต่างประเทศ ที่เป็นภาษาอังกฤษ ชื่อสถานที่ ที่ตั้ง บุคคลที่ปรากฏต้องอาศัยภาษาอังกฤษเขียนกำกับ ถ้าผู้เรียนมีพื้นความรู้ภาษาอังกฤษย่อมสะดวกในการศึกษาค้นคว้าอย่างมาก

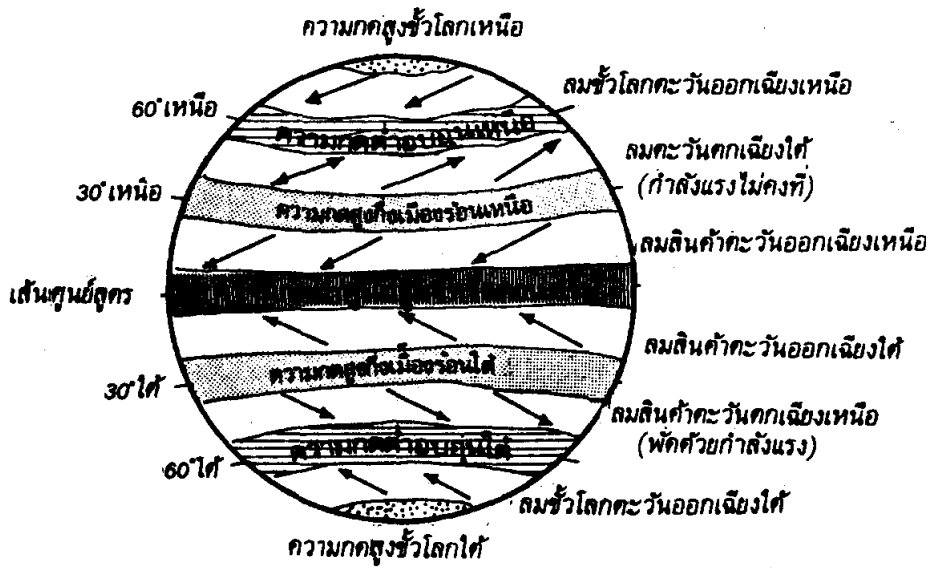
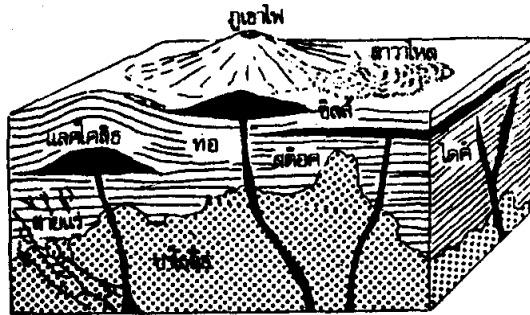
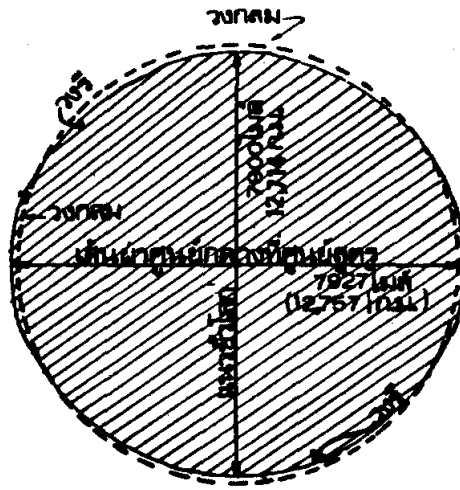
2.8 ความคิดรวบยอดที่สำคัญในวิชาภูมิศาสตร์

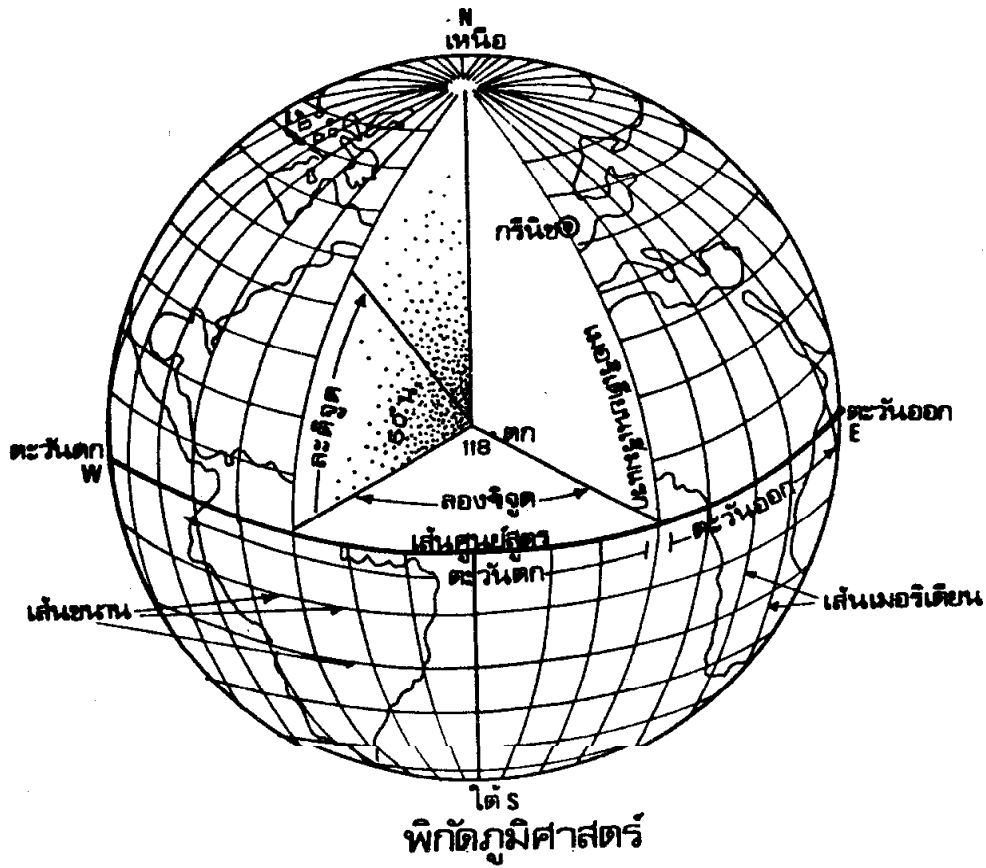
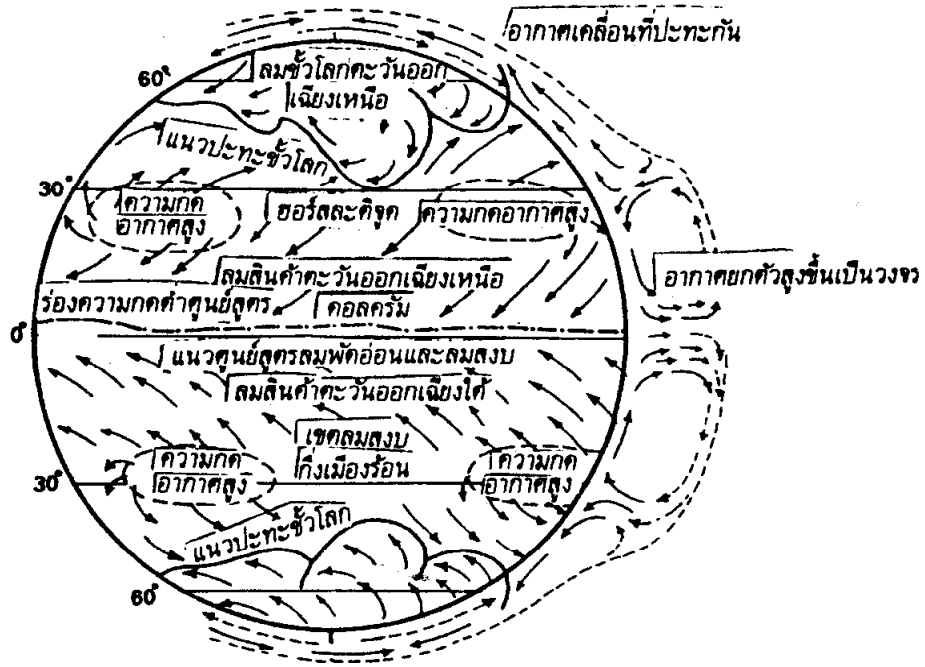
ความคิดรวบยอด หรือ สังกัป หรือ มโนคติ หรือ มโนทัศน์ ภาษาอังกฤษเขียน Concept นักจิตวิทยาเห็นว่ามีความหมายใกล้เคียงกับคำ Percept

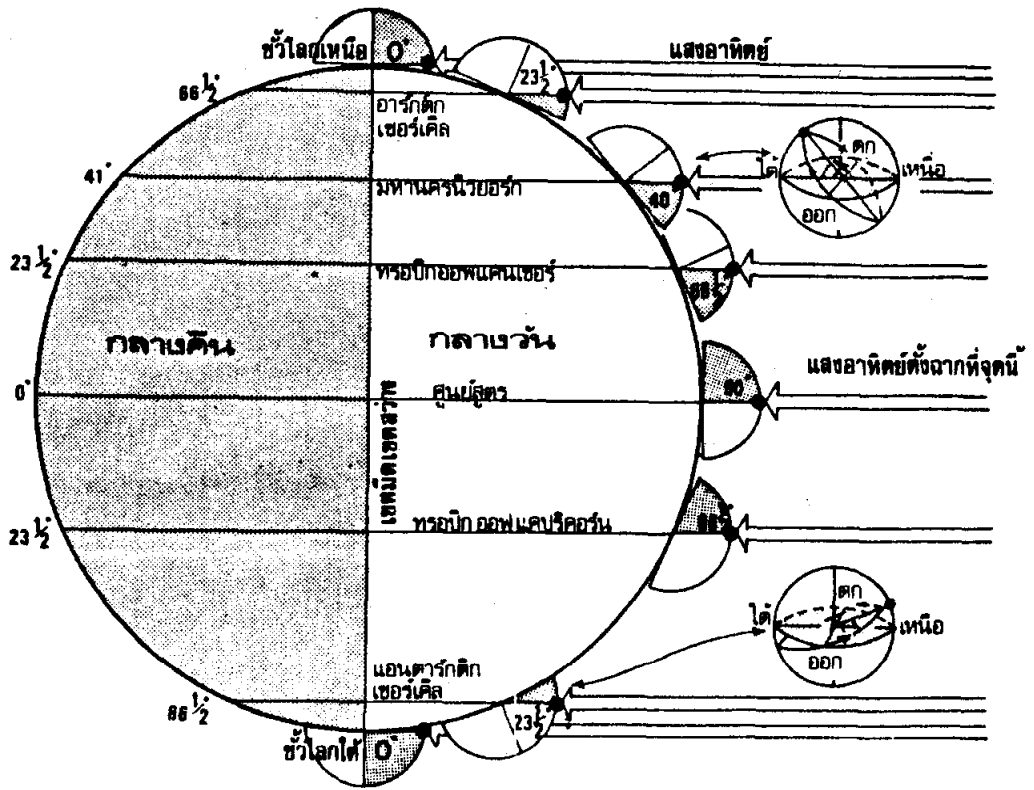
Concept หมายถึงความรู้สึกรู้จักคิด (idea) ที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างกว้างขวาง พอกล่าวถึงทำให้เกิดความรู้และความเข้าใจได้ เช่น น้ำ ดิน ภูเขา

Percept หมายถึง ความรู้สึกรู้จักคิดที่มนุษย์มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยเฉพาะเจาะจงลงไป เช่น แม่น้ำโขง หมายถึงแม่น้ำที่กั้นพรมแดนระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ภูเขาไฟฟูจิ คือภูเขาที่สวยงามในประเทศญี่ปุ่น เป็นต้น

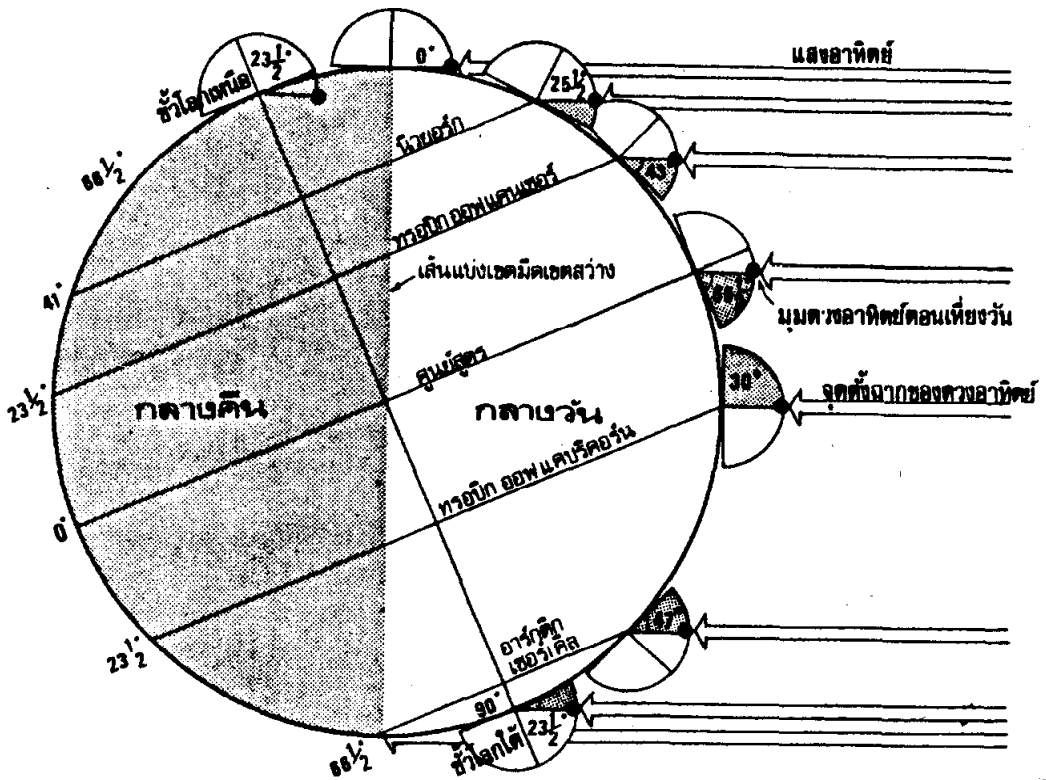
อย่างไรก็ตาม ทั้งสองคำมีความหมายใกล้เคียงกันในทางวิชาภูมิศาสตร์นิยมใช้คำ "Concept" มากกว่า "Percept"



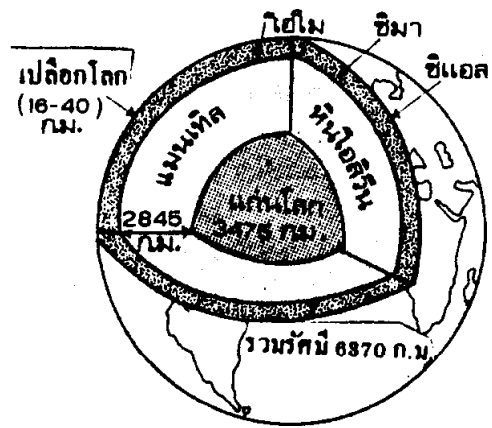
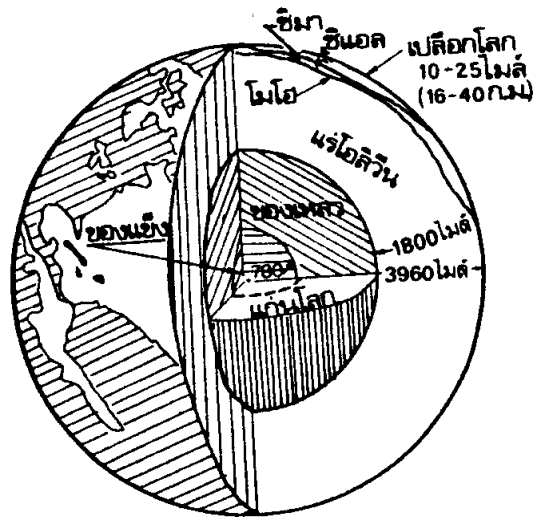
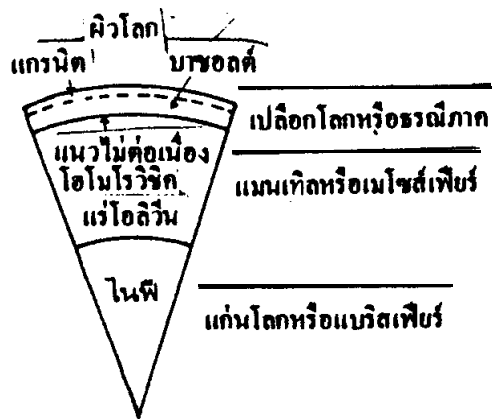


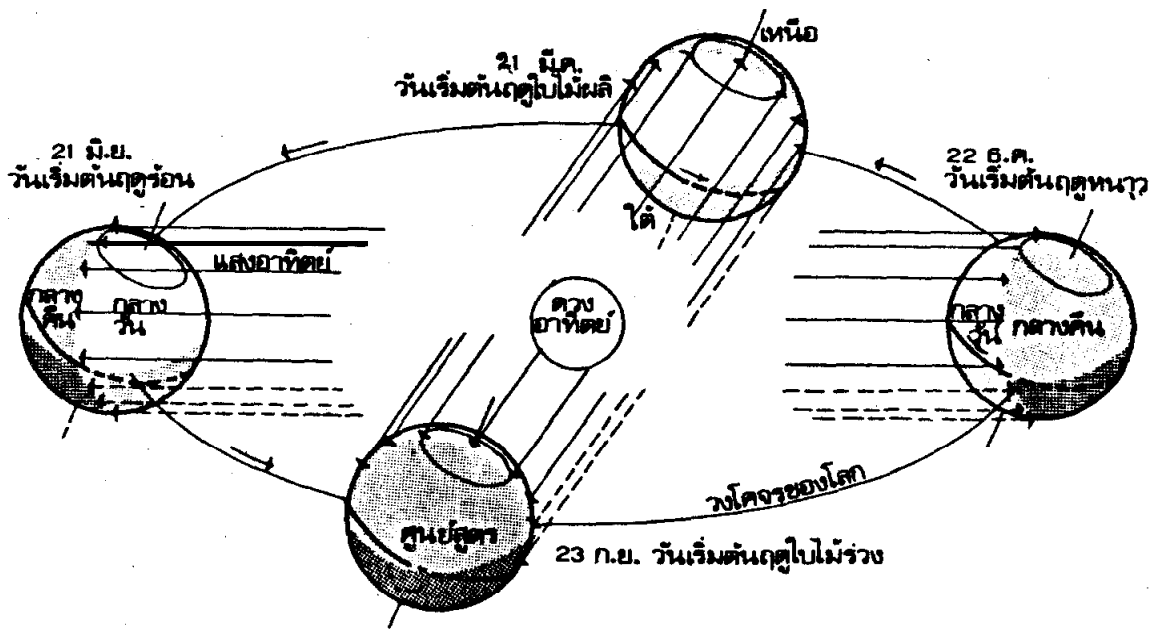


ระยะกลางวันและกลางคืนเท่ากัน

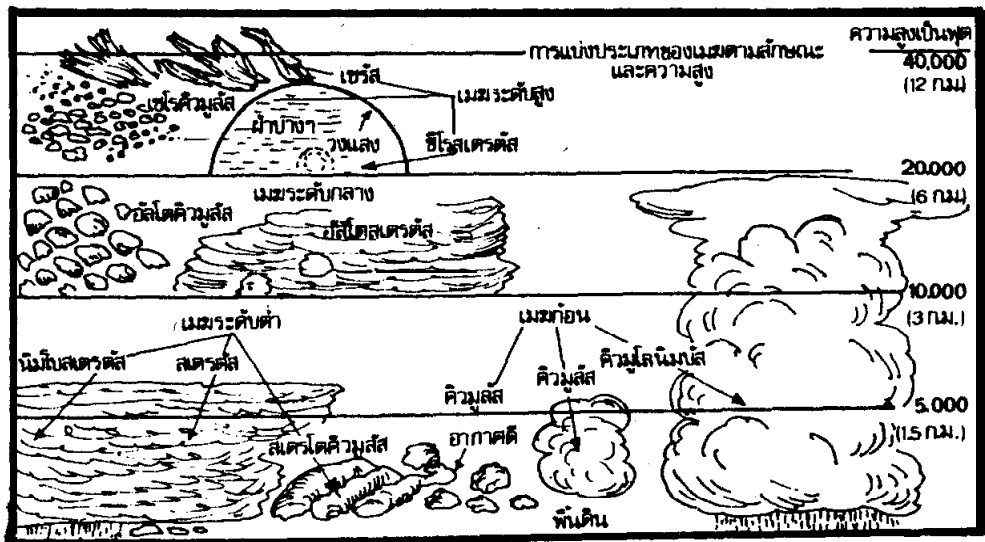


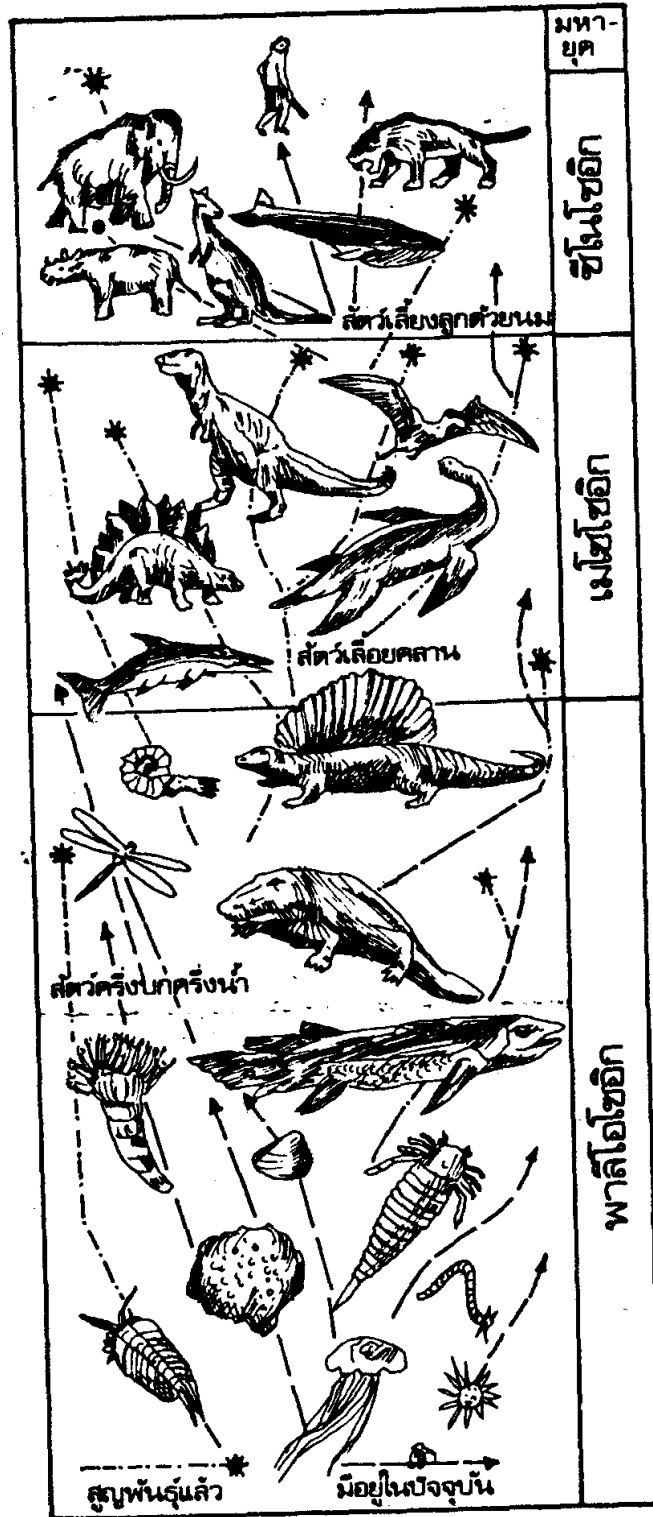
วันเริ่มฤดูหนาว แสงอาทิตย์ส่องตรงที่ละติจูด $23\frac{1}{2}^{\circ}$ ใต้





ฤดูกาลเกิดจากแกนโลกเอียงจากแนวตั้ง $23\frac{1}{2}$ องศาและขนานกับระนาบโคจรรอบดวงอาทิตย์





วิชาภูมิศาสตร์เกี่ยวข้องกับสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น ภูเขา ทะเล มหาสมุทร ผืนทะเล เกาะ หุบเขา ที่ราบ ที่ราบสูง แม่น้ำ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้จำเป็นต้องเข้าใจความคิดรวบยอด (Concept) ที่ถูกต้อง ปัจจุบันมีศัพท์บัญญัติชื่อประเทศ เมืองหลวง หมู่เกาะและพจนานุกรมภูมิศาสตร์ฉบับราชบัณฑิตยสถาน สำหรับให้มหาวิทยาลัย โรงเรียนต่าง ๆ ได้ใช้ถูกต้องเหมือนกันหมด เพื่อความสะดวกและความเหมาะสมนอกจากนี้วิชาภูมิศาสตร์ยังมีความหมายโดยเฉพาะของตัวเองอีกด้วย

Concept ที่ครูผู้สอนวิชาภูมิศาสตร์ควรเข้าใจและสามารถอธิบายได้ มีดังนี้:-

1. ลักษณะทรงกลมของโลกที่ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ต่างๆ
2. โลกกลมบนแผ่นกระดาษแบน แตกต่างจากลูกโลกทรงกลม ทิศทางบนแผนที่
3. ชั้นที่อยู่ของชีวิตจะสัมพันธ์กับดิน-อากาศ และน้ำ
4. ความแตกต่างและความเหมือนกันของสถานที่
5. ภูมิภาคและการจัดภูมิภาคแบ่งตามอะไรเป็นหลัก (เป็นทวีปหรือประเทศ)
6. ทรัพยากรในแง่ของวัฒนธรรม (การใช้ทรัพยากร)
7. มนุษย์เป็นผู้เลือกสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ตามธรรมชาติ
8. การติดต่อระหว่างภูมิภาคทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง
9. การเปลี่ยนแปลงตามสถานที่เป็นอยู่ตลอดเวลา ที่ค่อยการพัฒนาอาจเจริญขึ้นและที่เจริญอาจเสื่อมลง
10. ความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ในเขตพื้นที่อันเดียวกัน โดยการพิจารณาจากปริมาณน้ำฝน-และประชากร

ความคิดรวบยอดอื่น ๆ เกี่ยวกับความหมายในวิชาภูมิศาสตร์ ได้แก่:-

- เส้นวงกลมใหญ่ (great circle)
- ละติจูดและลองจิจูด (latitude & longitude)
- เส้นเมริเดียน และเส้นขนาน (meridian & parallels)
- ภูเขา (mountain)
- ภูเขาไฟ (volcano)
- ภูเขาไฟแบบปะทุสลัป (intermediat volcano)
- ภูเขาน้ำแข็ง (iceberg)

- ภูเขาบล็อกร (block mountain)
- ภูเขาไฟที่ดับแล้ว (extinct volcano)
- ภูเขาไฟแบบปะทุระเบิด (explosive volcano)
- ภูเขาไฟรูปโล่ (shield volcano)
- ภูเขาไฟมีพลัง (active volcano)
- เกาะโขดหิน (skerry or skerry-guard)
- เกาะน้ำแข็ง (ice island)
- เกาะหินชะลุด (stack)
- เกาะหินโค้ง (stack)
- เกาะปะการัง (coral island)
- ทะเลทราย (sand)
- ทะเลสาบ (lake)
- ทะเลทรายหินกรวด (reg)
- ทะเลสาบน้ำเค็ม (lagoon)
- ทะเลสาบรูปแอก (ox-bow lake)
- ทะเลหลวง (high sea)
- ทะเลไหล่ทวีป (epicontinental sea)
- ธารน้ำแข็ง (donga)
- ท่งโล่ง (down)
- แผนที่จุด (dot map)
- ฝนละออง (drizzle)
- น้ำลง (ebb tide)
- น้ำขึ้น (ejer or tidal bore)
- เนินกรวดท้ายธารน้ำแข็ง (esker, eskar)
- เกล็ดน้ำค้าง (hoar-frost)
- เขาเตี้ย (hillock)
- ป่าชฎ (jungle)

- รอยแยก (joint)
- คินสอพอง (marl)

วลา

ความคิดรวบยอดอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับวิชาภูมิศาสตร์ได้แก่ :-

- วิชาภูมิศาสตร์เป็นวิชาสังเคราะห์ (synthesis)

ในการสอนวิชาภูมิศาสตร์ภูมิภาค เมื่อจะกล่าวถึงลักษณะภูมิประเทศต้องแจกแจงรายละเอียดถึงผลการกระทำที่มาจากอะไรบ้าง และควรแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างข้อเท็จจริงทางธรรมชาติและทางสังคม วิเคราะห์ปัจจัยและปรากฏการณ์ต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในที่ใดที่หนึ่งของโลกให้เข้าใจอย่างถี่ และคิดว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น

- วิชาภูมิศาสตร์ เป็นวิชาที่ศึกษาถึงความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ที่เกี่ยวกับดินแดน ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสาเหตุนี้บริเวณใดบริเวณหนึ่งมีประชากรตั้งถิ่นฐานอยู่หนาแน่นนั้น เนื่องมาจากอะไรซึ่งควรอาศัยหลักเกณฑ์หลายอย่างพิจารณา เช่น

- ข้อเท็จจริง
- ปัจจัยทางธรรมชาติ
- ปัจจัยทางสังคม (ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม)
- วิชาภูมิศาสตร์เป็นวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวกับการใช้ที่ดินให้เกิดประโยชน์

การปรับปรุงพื้นที่เพาะปลูกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ อันทำให้เกิดความสำคัญอย่างไพศาล และใช้ประโยชน์อย่างเปรียบไม่ได้ การวิเคราะห์วิธีการใช้ที่ดินอาจทำให้เกิดประโยชน์อย่างสูงส่ง และเป็นประโยชน์ที่เห็นผลรวดเร็วด้วย เป็นการเปิดทางเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ปัญหาในอนาคต และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างภาวะธรรมชาติ และภาวะความเป็นอยู่ของมนุษย์ขึ้นใหม่

2.9 มโนคติทางภูมิศาสตร์แนวใหม่

แผนการศึกษาวิชาภูมิศาสตร์แผนใหม่ เน้นสาระเนื้อหาที่ได้มาจากทฤษฎี ทฤษฎีโครงสร้างของพื้นที่ การแพร่ขยายทางวัฒนธรรมการเข้าใจสิ่งแวดล้อมและสังคมมนุษย์ จึงสมควรที่จะต้องศึกษามโนคติ (Concept) ดังนี้ :-

1. สถานที่ตั้ง (Location) มโนคติเกี่ยวกับสถานที่ตั้งในอดีตบอกพิภพทางภูมิศาสตร์ ละติจูด ลองจิจูด ระยะทางประกอบสถานที่ใกล้เคียง ปัจจุบันยังมีความสำคัญอยู่

และต้องเน้นมโนคติของความหมายอื่น ๆ ประกอบด้วย เช่น

- Site คือสถานที่ตั้งภายในท้องถิ่น อาจเป็นบริเวณที่คึกคักของภูเขา หรือชุมทางรถไฟ หรือ แม่น้ำตอนที่ยึดเกี่ยว

- Situation คือสถานที่ตั้งที่ใหญ่กว่า Site เช่น เมืองที่ตั้งอยู่ระหว่างภูเขาหรือหุบเขามีธรรมชาติแวดล้อมหลายอย่างเป็นองค์ประกอบ

- Environment คือสิ่งแวดล้อมที่ผนวกความหมายของ Site และ Situation เข้าไว้ด้วยกัน สิ่งแวดล้อมประกอบด้วยพืชพรรณ สัตว์ มนุษย์และวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของสังคม

2. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ (Spatial interaction) คือ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ต่อพื้นที่ โดยมีมโนคติย่อย 2 ประการเป็นองค์ประกอบ เช่น

- Circulation คือ แบบแผนการเคลื่อนย้ายของประชากร ความผิด ผลผลิตทั้งภายในและบริเวณรอบ ๆ พื้นที่ ซึ่งนักภูมิศาสตร์ให้ความสนใจรูปร่างลักษณะภูมิประเทศของเปลือกโลกว่ามีอุปสรรคหรือช่วยส่งเสริมการเคลื่อนย้ายของประชากรมากน้อยเพียงใด

- Accessibility คือพื้นที่ซึ่งส่งเสริมการเคลื่อนย้ายเข้าหรือย้ายออกของประชากร เช่น เมืองศูนย์กลางการคมนาคม เมืองที่ตั้งอยู่ระหว่างทางรถและทางน้ำ

3. แบบแผนของพื้นที่เมือง (Urban spatial pattern) เมือง (city) เป็นศูนย์กลางของธุรกิจ การศึกษา ศูนย์บริการมีประชากรตั้งถิ่นฐานอยู่หนาแน่น และมีตลาดจำหน่ายสินค้า บริเวณใดจะเหมาะสมที่เป็นเมืองได้ต้องมีองค์ประกอบหลายประการ เช่น การคมนาคมขนส่งสะดวก บริการดี สินค้าราคาถูก แม้จะอยู่ห่างไกลก็เป็นแรงดึงดูดให้มีประชากรไปรับบริการมากได้

4. การแพร่ขยายวัฒนธรรม (Cultural Diffusion) การเคลื่อนย้ายของประชากรมีส่วนเกี่ยวข้องกับ ภาษา การศึกษา ศาสนา เทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งสัมพันธ์กับลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ จากการศึกษาพบว่าประชากรที่เคลื่อนย้ายไปอยู่ที่อื่น จะนำวัฒนธรรม ชีวิตความเป็นอยู่เดิมไปใช้และยึดถือเป็นประเพณีสืบต่อกันไปด้วย

5. การรับรู้และเข้าใจสิ่งแวดล้อม (Environmental Perception) ความเข้าใจที่ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม คือ การรับรู้ในสิ่งแวดล้อม การรับรู้ในสิ่งแวดล้อมของบุคคลแต่ละกลุ่มจะแตกต่างกัน เช่น นักภูมิศาสตร์พิจารณาสิ่งแวดล้อมว่าวิวัฒนาการมาอย่างไร

มีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ต่อมนุษย์ สัตว์ มากน้อยเพียงใด นักธุรกิจมองสิ่งแวดล้อมในแง่ผลประโยชน์ว่าจะปรับปรุงบริเวณนั้นให้เป็นศูนย์การค้าได้อย่างไร นักอนุรักษ์ทรัพยากรก็จะรับรู้สิ่งแวดล้อมไปอีกแบบหนึ่ง ต่างกลุ่มจะมองสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน

มโนคติที่เพิ่มเติมมานี้ถือว่าเป็น Concept ส่วนหนึ่งที่กล่าวมาแล้วข้างต้น (ความหมายของศัพท์บัญญัติทางภูมิศาสตร์ ศึกษาเพิ่มเติมได้จากพจนานุกรมศัพท์ภูมิศาสตร์ ของราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งจัดพิมพ์ใหม่รวม 2 เล่ม โดยปรับปรุงจากเล่มเดิม)

2.9 วิธีการศึกษาทางภูมิภาค (The Regional Method of Study)

วิธีการศึกษาทางภูมิภาค จำแนกได้ 2 วิธีคือ

ก. systematic หรือ topical study หมายถึงการศึกษาเฉพาะด้าน เฉพาะเรื่อง เช่น การศึกษาการทำเหมืองแร่ ที่ตะกั่วป่า หรือ การผลิตรถยนต์ ฯลฯ

ข. regional หรือ area study หมายถึงการศึกษาในบริเวณใดบริเวณหนึ่ง ซึ่งมีขอบข่ายกว้างกว่าแบบ systematic เช่น การศึกษาเรื่องของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การตั้งถิ่นฐานของประชากรในเขตกรุงเทพมหานคร เป็นต้น

2.10 พัฒนาการของทฤษฎีภูมิศาสตร์ในปัจจุบัน

ในตอนต้นได้กล่าวถึงวิวัฒนาการของวิชาภูมิศาสตร์มาบ้างแล้ว ต่อไปนี้จะกล่าวถึงทฤษฎี หลักทางภูมิศาสตร์ในปัจจุบัน จำแนกได้ 3 ทฤษฎี คือ

1. ทฤษฎีเกี่ยวกับที่ตั้ง (Location Theory)

ทฤษฎีนี้เกิดจากทฤษฎีของ Thunen ในปี ค.ศ. 1826 ได้ศึกษาเกี่ยวกับการใช้สถานที่ทางด้านการเกษตรกรรม และสร้างรูปแบบโครงสร้างในการใช้ที่ดิน และทฤษฎีของ Alfred Weber ในปี ค.ศ. 1909 ได้ศึกษาเกี่ยวกับการใช้สถานที่ทางด้านการอุตสาหกรรม ซึ่งทดลองในเยอรมัน และได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างราคาการขนส่ง แหล่งวัตถุดิบ การผลิต และศูนย์กลางการจำหน่ายสินค้าบริการต่าง ๆ

สรุปทฤษฎีนี้เกิดจากหลักการทางด้านภูมิศาสตร์เศรษฐกิจ ผสมผสานกับด้านวัฒนธรรม โดยเน้นทางภูมิศาสตร์เศรษฐกิจมากกว่าวัฒนธรรม เช่นการสร้างโรงงานอุตสาหกรรม ต้องเน้นถึงเรื่องแหล่งวัตถุดิบ พลังงาน ตลาดจำหน่าย การคมนาคมขนส่ง ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เป็นปัญหา จากปัญหาก่อให้เกิดเป็นทฤษฎี เกี่ยวกับสถานที่ตั้งดังกล่าวข้างต้น

2. ทฤษฎีเกี่ยวกับศูนย์กลางเมือง (Central Place Theory) Christaller

นักภูมิศาสตร์ ศึกษาพบว่าหมู่บ้านเล็ก ๆ มักจะมีเกาะกลุ่มกันอยู่รอบ ๆ เมืองใหญ่ ลักษณะคล้ายรูปหกเหลี่ยม โดยที่เมืองใหญ่ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางตลาดศูนย์กลางบริการ การศึกษา การประกอบกิจกรรมทางวัฒนธรรมปัจจุบันได้มีการพัฒนาทางด้านการคมนาคมขนส่งขึ้น ทำให้ทฤษฎีของคริสตอลเลอร์ล้าสมัยไป แต่ก็ยังคงเป็นแนวทางศึกษาเกี่ยวกับภูมิศาสตร์เมืองได้

3. ทฤษฎีเกี่ยวกับโครงสร้างของพื้นที่ (Spatial Structure Theory) ทฤษฎีนี้แยกมาจากทฤษฎีศูนย์กลางเมือง ซึ่งให้เหตุผลว่า เมืองเล็กและเมืองใหญ่ถูกจัดลำดับจากน้อยไปหามาก เช่น เมืองเล็ก ประกอบด้วยตำบลหลาย ๆ ตำบลรวมกัน เมืองใหญ่ประกอบด้วยเมืองเล็กมารวมกัน หรือหลาย ๆ หมู่บ้านรวมกันเป็นตำบล หลาย ๆ ตำบลรวมกันเป็นอำเภอ หลาย ๆ อำเภอรวมกันเป็นจังหวัด หลาย ๆ จังหวัดรวมกันเป็นภูมิภาค ทฤษฎีเหมาะแก่การเลือกสถานที่เพื่อประกอบธุรกิจให้เจริญก้าวหน้า

ทั้งสามทฤษฎีมีคุณค่าในการศึกษาเกี่ยวกับสถานที่อย่างยิ่ง รายละเอียดศึกษาเพิ่มเติมได้จากภูมิศาสตร์เมือง และภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน